ततो रागः प्रभवति द्वेषश्च तदनन्तरं । ततो लोभः प्रभवति मोहश्च तदनन्तरं । ९८३५
लोभमोहाभिभूतस्य रागद्वेषान्वितस्य च । न धर्मे जायत बुद्धिर्व्याजाद्धर्मं करोति च ।
व्याजेन चरते धर्ममर्थं व्याजेन रोचते । व्याजेन सिद्ध्यमानेषु धनेषु कुरुनन्दन ।
तत्रैव कुरुते बुद्धिं ततः पापं चिकीर्षति । सुहृद्भिर्व्वार्य्यमाणोऽपि पण्डितैश्चापि भारत ।
उत्तरं न्यायसम्बन्धं ब्रवीति विधिचोदितं । अधर्मस्त्रिविधस्तस्य वर्द्धते रागमोहजः ।
पापं चिन्तयते चैव प्रब्रवीति करोति च । तस्याधर्मप्रवृत्तस्य दोषान् पश्यन्ति साधवः । ९८४०
एकशीलाश्च मित्रत्वं भजन्ते पापकर्म्मिणः । स नेह सुखमाप्नोति कुत एव परत्र वै ।
एवम्भवति पापात्मा धर्म्मात्मानन्तु मे शृणु । यथा कुशलधर्म्मा स कुशलं प्रतिपद्यते ।
कुशलेनैव धर्म्मेण गतिमिष्टां प्रपद्यते । य एतान् प्रज्ञया दोषान् पूर्व्वमेवानुपश्यति ।
कुशलः सुखदुःखानां साधूंश्चाप्यथ सेवते । तस्य साधुसमाचारादभ्यासाच्चैव वर्द्धते ।
प्रज्ञा धर्म्मे च रमते धर्म्मञ्चैवोपजीवति । सोऽस्य धर्म्मादवाप्तेषु धनेषु कुरुते मनः । ९८४५
तस्यैव सिञ्चते मूलं गुणान् पश्यति यत्र वै । धर्म्मात्मा भवति ह्येवं मित्रञ्च लभते शुभं ।
स मित्रधनलाभात्तु प्रेत्य चेह च नन्दति । शब्दे स्पर्शे रसे रूपे तथा गन्धे च भारत ।
प्रभुत्वं लभते जन्तुर्द्धर्म्मस्यैतत् फलं विदुः । स तु धर्म्मफलं लब्ध्वा न हृष्यति युधिष्ठिर ।
श्रद्दधानो निर्व्वेदमादत्ते ज्ञानचक्षुषा । प्रज्ञाचक्षुर्य्यदा कामे रसे गन्धे न रज्यते ।
शब्दे स्पर्शे तथा रूपे न च भावयते मनः । विमुच्यते तदा कामान्न च धर्म्मं विमुञ्चति । ९८५०
धर्म्मत्यागे च यतते दृष्ट्वा लोकं क्षयात्मकं । ततो मोक्षाय यतते नानुपायादुपायतः ।
शनैर्निर्व्वेदमादत्ते पापं कर्म्म जहाति च । धर्म्मात्मा नैव भवति मोक्षञ्च लभते परं ।
एतत्ते कथितं तात यन्मां त्वं परिपृच्छसि । पापं धर्म्मस्तथा मोक्षो निर्व्वेदश्चैव भारत ।
तस्माद्धर्म्मे प्रवर्त्तेथाः सर्व्वस्वं युधिष्ठिर । धर्म्मे स्थितानां कौन्तेय सिद्धिर्भवति शाश्वती ।
इति श्रीमहाभारते शान्तिपर्व्वणि मोक्षधर्म्मपर्व्वणि चतुःप्राश्निके चतुःसप्तत्यधिकद्विशततोऽध्यायः ॥ २७४ ॥

॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ मोक्षः पितामहेनोक्त उपायान्नानुपायतः । तमुपायं यथान्यायं श्रोतुमिच्छामि भारत । ९८५५
॥ भीष्म उवाच ॥ त्वय्येवैतन्महाप्राज्ञ युक्तं निपुणदर्शनं । येनोपायेन सर्व्वार्थं नित्यं मृगयसेऽनघ ।
करणे घटस्य या बुद्धिर्घटोत्पत्तौ न सा मता । एवं धर्म्माभ्युपायेषु नान्यद्धर्म्मेषु कारणं ।
पूर्व्वे समुद्रे यः पन्था न स गच्छति पश्चिमं । एकः पन्था हि मोक्षस्य तन्मे विस्तरतः शृणु ।
क्षमया क्रोधमुच्छिन्द्यात् कामं सङ्कल्पवर्ज्जनात् । सत्त्वसेवनाद्घोरां निद्राञ्च च्छेत्तुमर्हति ।
अप्रमादाद्भयं रक्षेत् श्वासं चैवाशीलनात् । इच्छां द्वेषञ्च कामञ्च धैर्य्येण विनिवर्त्तयेत् । ९८६०
भ्रमं संमोहमावर्त्तमभ्यासाद्विनिवर्त्तयेत् । निद्राञ्च प्रतिभाञ्चैव ज्ञानाभ्यासेन तत्त्ववित् ।
उपद्रवांस्तथा रोगान् हितजीर्णमिताशनात् । लोभं मोहञ्च सन्तोषाद्विषयांस्तत्त्वदर्शनात् ।
अनुक्रोशादधर्म्मञ्च जयेद्धर्म्ममवेक्षया । आयत्या च जयेदाशामर्थं सङ्गविवर्ज्जनात् ।